

Výkon zabezpečovací detence

Dne 1. 1. 2009 vstoupil v účinnost Zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. V

českém právu se jedná o nově definovaný institut, který zaplnil mezeru v opatřeních chránících společnost před velmi nebezpečnými pachateli. Konkrétně pak před pachateli duševně narušenými, jejichž společenská nebezpečnost spočívá zejména v extrémní agresivitě

či nevladatelné sexuální deviaci. Jejich umístění v psychiatrických léčebnách, kde měli povinnost podrobovat se nařízenému ochrannému léčení, se dlouhodobě ukázalo jako málo účinné. Buďto odmítali plnit speciální léčebné programy, či v horších případech přímo fyzicky napadali zdravotnický personál. Výjimkou nebyly ani svévolné odchody ze špatně zabezpečených léčeben, které často končily závažnou trestnou činností.

Zařízení, do kterého mohou být od roku 2009 rozhodnutím soudu umístěny tyto nebezpečné osoby, dostaly název Ústavy pro výkon zabezpečovací detence a jejich správa byla svěřena Vězeňské službě ČR. Z podstaty věci bylo totiž prioritně nutné zajistit přísnou izolaci chovanců těchto ústavů od majoritní společnosti a současně udržet vnitřní bezpečnost spočívající ve vynutitelnosti jejich ukázněného chování (v případě nutnosti i zákonnými donucovacími prostředky). „Vnitřní provoz“ je však do značné míry podobný režimu, který panuje v psychiatrických léčebnách. Týmy lékařů a dalšího zdravotnického personálu za podpory psychologů, pedagogů a sociálních pracovníků, mají za úkol naplnit další úkol výkonu zabezpečovací detence, který spočívá v léčebné, rehabilitační a výchovné péči o klientelu s vážnými duševními poruchami.

Detence, čili kombinace léčebného a současně vězeňského zařízení je sice v České republice zcela novým institutem, nejedná se však o žádný unikátní projekt. Ve vyspělých evropských zemích již v různých pojetích detenční ústavy fungují. Česká republika se ze zahraničních zkušeností poučila, ale žádný přesný model nepřevzala. Na návrh domácích expertů přistoupila k vlastní trestněprávní úpravě. Podle ní soud uloží zabezpečovací detenci dle Zákona č. 129/2008 Sb. v těchto případech:

- Jestliže upustí od potrestání pachatele, který spáchal úmyslný trestný čin jehož horní hranice převyšuje pět let. Podmínkou je, že tento čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti, nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou a není možné očekávat, že by ochranné léčení (s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možností působení na pachatele) vedlo k dostatečné ochraně společnosti. Soud tak má za to, že zabezpečovací detence zajistí ochranu společnosti lépe než trest odnětí svobody.
- Soud rovněž uloží zabezpečovací detenci (pro nepřičetnost trestně neodpovědnému) pachateli činu jinak trestného, jenž naplňuje znaky zvlášť závažného trestného činu, jehož pobyt na svobodě je nebezpečný a současně nelze očekávat, že by ochranná léčba (s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možností působení na pachatele) vedla k dostatečné ochraně společnosti.
- Soud bude moci rovněž uložit výkon zabezpečovací detence pachateli (s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a jeho poměrům), pokud spáchal úmyslný trestný čin, jehož horní sazba převyšuje pět let, ve stavu vyvolaném duševní poruchou. V této souvislosti je shledáno, že jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možností

působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

Z právní úpravy zjevně plyne, že prioritní je společenská ochrana, která je posílena o významný prvek – délka zabezpečovací detence totiž potrvá tak dlouho, dokud konkrétní osoba bude představovat společenskou hrozbu. Jinými slovy není (narozdíl od výkonu trestu odnětí svobody) dopředu časově omezená. Zákon však ukládá okresním soudům, v jejichž obvodu se konkrétní ústav nachází, přezkoumání důvodnosti pokračování zabezpečovací detence a to pravidelně jednou za rok. Možné je i dřívější soudní rozhodnutí o propuštění (v mezidobí) na návrhy státního zástupce, ústavu či samotného chovance.

Předpokládaná kapacita detenčních ústavů je předmětem sporů odborníků. V lednu 2009 vznikly ústavy dva, které jsou dislokovány v Brně a v Opavě. Může v nich být celkově umístěno až 200 chovanců. Pokud by se v budoucnu ukázalo, že tento kapacitní stav není dostatečný, je ministerstvem spravedlnosti připravena varianta otevření dalšího ústavu ve Vidnavě na Jesenicku. Ten by byl schopen po úpravách pojmout dalších až 600 chovanců.

Práva chovanců

Korespondence

Chovanec má právo přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci. Vězeňská služba může provádět její kontrolu, přičemž je oprávněna seznámit se s jejím obsahem. V případě, že obsah korespondence zakládá podezření na přípravu či páchaní trestné činnosti, Vězeňská služba ji zadrží a předá orgánu činnému v trestním řízení.

Ředitel ústavu může na návrh odborného zaměstnance rozhodnout, že korespondence od určité osoby nebude chovanci předávána, nebo že korespondence chovance adresovaná určité osobě nebude odesílána. O tomto rozhodnutí a jeho důvodech musí být chovanec bez odkladu vyrozuměn. Podle posouzení odborného zaměstnance může být chovanec seznámen s nezávadnou částí korespondence. Odpadne-li důvod pro takové rozhodnutí, ředitel ústavu na návrh odborného zaměstnance rozhodnutí zruší, o čemž musí být chovanec bez odkladu vyrozuměn. Neodeslané zásilky se vrátí chovanci a nepředané zásilky se vrátí odesílateli se stručným vysvětlením důvodu nepředání korespondence. Ředitel ústavu je povinen vždy po uplynutí 6 měsíců po dni, kdy tak rozhodl (i bez žádosti chovance) přezkoumat, zda důvody pro takové rozhodnutí trvají i nadále.

Není možné omezení korespondence nebo kontrola korespondence mezi chovancem a soudem ustanoveným opatrovníkem, mezi chovancem a jeho advokátem, mezi chovancem a orgány veřejné moci a Veřejným ochráncem práv. Totéž platí pro písemný styk chovance s diplomatickou misí anebo konzulárním úřadem cizího státu, či mezi chovancem a mezinárodní organizací, která podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, je příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv.

V případě, že chovanec neumí nebo nemůže číst nebo psát, Vězeňská služba zajistí přečtení došlé korespondence, popřípadě mu poskytne písařskou pomoc při sepisování žádostí, podání a stížností orgánům veřejné moci, Veřejnému ochránci práv, mezinárodním organizacím a při korespondenci s advokátem oprávněným ho zastupovat.

Telefonování

Chovanci může být (zpravidla za úhradu) umožněno používání ústavního telefonu a dalších

ústavních komunikačních prostředků - především ke kontaktu s osobami blízkými, soudem ustanoveným opatrovníkem, nebo orgány a organizacemi zabývajícími se ochranou lidských práv. Chovanec má také právo využívat telefon ke kontaktům se svým obhájcem. Se souhlasem ředitele ústavu a za vymezených podmínek může užívat i ústavní internet. Není však oprávněn držet a používat v ústavu vlastní telefon, vysílačku a jiné podobné komunikační prostředky.

Vězeňská služba je oprávněna seznamovat se formou odposlechu s obsahem telefonátu a pořizovat jeho záznam. Toto není přípustné ve stejném rozsahu jako při kontrole korespondence. Užívání telefonu podléhá přísné evidenci včetně odepřených hovorů.

Návštěvy

Chovanec má právo během pobytu v ústavu přijímat návštěvy nejméně dvakrát týdně - vždy po dobu nejméně dvou hodin v čase určeném vnitřním řádem ústavu nebo ředitelem ústavu. Tomuto omezení nepodléhají návštěvy právního zástupce, soudem ustanoveného opatrovníka,

úředních osob a duchovních. Ředitelem ústavu může být na doporučení zdravotnického zařízení zakázána návštěva určité osoby, vyžaduje-li to zdravotní stav chovance. V takových případech je nutné, aby tato skutečnost byla chovanci sdělena. Pokud je chovanec dočasně umístěn ve zdravotnickém zařízení mimo objekty spravované Vězeňskou službou, projedná podmínky uskutečnění návštěvy ředitel ústavu se zdravotnickým zařízením.

Na návštěvu mohou současně přijít nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí. Případné zvýšení tohoto počtu je však v kompetenci ředitele ústavu. Nezletilí do 15 let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší 18 let. Návštěvy se uskutečňují zpravidla pod dohledem Vězeňské služby, případně za přítomnosti odborného zaměstnance. Ředitel ústavu může povolit uskutečnění návštěvy chovance v prostorách k tomu určených i bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby. Před tímto rozhodnutím je však nutné vyjádření lékaře, jenž je seznámen s aktuálním zdravotním stavem chovance. Návštěva může být kdykoliv přerušena či ukončena, pokud chovanec nebo návštěvník závažným způsobem naruší klid nebo pořádek či ohrozí život a zdraví osob.

Duchovní služby

Chovancům se zajišťuje právo na poskytování duchovních služeb sledujících humanitární cíle

v rozsahu vyplývajícím ze zvláštních právních předpisů. Je jim umožněno (zpravidla v době jejich volna) dobrovolně se účastnit společných náboženských obřadů. Dobu jejich konání a další informace o poskytování duchovní služby upravuje vnitřní řád ústavu. K výkonu duchovní služby jsou oprávněny pouze registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno toto oprávnění podle zvláštního právního předpisu.

Požádá-li chovanec o umožnění návštěvy církví pověřené osoby, je ústav povinen jí tuto skutečnost neprodleně oznámit. Tyto osoby ředitel ústavu poučí o povinnosti dodržovat právní předpisy upravující výkon zabezpečovací detence a dodržovat vnitřní řád ústavu. V případě, že se osoby poskytující duchovní služby dopustí porušení těchto povinností, je ředitel

věznice oprávněn odepřít jim možnost tuto službu vykonat.

Uspokojování kulturních potřeb

Chovanci mají právo půjčovat si knihy a tiskoviny z ústavní knihovny, půjčovat si a hrát

společenské hry a využívat další prostředky pro kulturní vyžití, které jsou v ústavu pro tyto účely k dispozici. Ředitel ústavu dále může v odůvodněných případech chovanci povolit zakoupení, zaslání a používání takových věcí, které povedou k rozšíření jeho znalostí, napomohou k úspěšnému plnění programu či k účelnému využití volného času. To však za podmínky, že nebudou ohrožovat zdraví, narušovat pořádek a klid v ústavu, ani obtěžovat nebo omezovat jiné chovance. Ředitel ústavu na doporučení zdravotnického zařízení může chovanci zakázat držení a používání určitých knih, tiskovin a dalších věcí – je-li to nutné s ohledem na zdravotní stav chovance.

Nákupy

Ústavní prodejna slouží k doplňkovým nákupům chovanců. Chovanec má právo nakupovat v prodejně ústavu potraviny a věci osobní potřeby, případně i věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci příslušného programu. Nelze-li zboží zakoupit v prodejně ústavu, zajišťuje nákup jeho správa. V této souvislosti je mu umožněno uložení vlastních peněz v ústavu do úschovy. Může si také vyžádat minimálně jedenkrát za 6 měsíců a při propuštění z ústavu výpis ze svého účtu, obsahující přehled a účel čerpání finančních prostředků a konečný zůstatek.

Přijímání balíčků

Chovanec má právo jedenkrát za tři měsíce přijmout balíček s trvanlivými potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Bez omezení však může přijímat balíčky obsahující prádlo, oděv, obuv, knihy, tiskoviny a rovněž zásilky obsahující věci nutné k realizaci příslušného programu, k dalšímu vzdělávání nebo zájmové činnosti.

Tyto balíčky podléhají kontrole Vězeňské služby a lze je chovanci předat prostřednictvím zaměstnance Vězeňské služby (který provede jejich kontrolu) i při návštěvě. Nepředají se věci, jež odporují účelu zabezpečovací detence, nebo kterými by chovanec mohl ohrozit svůj život a zdraví, nebo život a zdraví jiných osob. Nepředané věci se odešlou zpět odesílateli na náklady chovance, pokud ředitel ústavu nerozhodne jinak.

Vznikne-li podezření, že obsah balíčku nebo jeho nepředaná část obsahuje věci ke spáchání přestupku, správního deliktu či trestnému činu, je balíček (nebo jeho nepředaná část) předán spolu s oznámením orgánu Policie ČR, popřípadě jinému příslušnému orgánu.

Ochrana práv

Všem chovancům ve výkonu zabezpečovací detence přísluší stejná práva. Chovanci mají právo podílet se na řešení otázek souvisejících s jejich pobytem v ústavu předkládáním návrhů a připomínek řediteli ústavu. Nesmí jim být upřeno právo na poskytování právní pomoci obhájcem nebo advokátem oprávněným je zastupovat.

Osoby, které přicházejí do styku s chovanci, jsou povinny dbát na zachování práv, která mají chovanci ve výkonu zabezpečovací detence. Chovanec může k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení. Stížnosti a žádosti musí být orgánu, jemuž jsou adresovány neprodleně odeslány. Ředitel ústavu určí okruh zaměstnanců Vězeňské služby pověřených agendou žádostí a stížností a vytvoří takové podmínky pro jejich podávání, aby bylo vyloučeno, že s nimi budou zacházet jiné než oprávněné osoby.

Pokud požádá chovanec o rozmluvu se soudem ustanoveným opatrovníkem, ředitelem ústavu,

státním zástupcem, soudcem, Veřejným ochráncem práv nebo orgánem, který provádí kontrolu ústavu, musí každý zaměstnanec VS ČR tuto žádost neprodleně předat. Na žádost nebo pokyn výše uvedených osob se následně takováto rozmluva v ústavu umožní.

Ústav umožní zaměstnanci obce s rozšířenou působností, zařazenému do obecního úřadu pověřeného zajišťováním sociálně-právní ochrany dětí při výkonu jeho oprávnění, navštěvovat chovance mladšího 18 let a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby. Tyto návštěvy se nezapočítají do doby běžných návštěv.

Omezení a zbavení některých práv

Po dobu výkonu zabezpečovací detence jsou chovanci povinni podrobit se nezbytným omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu zabezpečovací detence, nebo která nemohou být vzhledem k jejímu výkonu uplatněna.

Chovanci nemohou vykonávat:

- 1) právo na stávku,
- 2) práva související s jejich členstvím v politických stranách, politických hnutích a jiných sdruženích,
- 3) právo podnikat nebo vykonávat jinou hospodářskou činnost,
- 4) právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení,
- 5) právo zakládat politické strany, politická hnutí a jiná sdružení,
- 6) právo vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

Povinnosti chovanců

Chovanec je ve výkonu zabezpečovací detence povinen:

- zachovávat ustanovení vnitřního řádu ústavu,
- plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby a odborných zaměstnanců,
- účastnit se programů, do nichž byl zařazen a plnit úkoly z nich vyplývající, zejména podrobovat se léčebnému detoxikačnímu programu, pokud byl do něj zařazen,
- šetrně zacházet se svěřenými věcmi a nepoškozovat cizí majetek,
- dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku,
- dodržovat pokyny a předpisy k ochraně bezpečnosti a zdraví, jakož i opatření a pokyny v oblasti požární ochrany, se kterými byl řádně seznámen,
- podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajištění vnitřního pořádku v ústavu a vyloučení toho, aby u sebe měl věc, kterou by narušoval účel výkonu zabezpečovací detence; osobní prohlídku vykonává vždy osoba stejného pohlaví,
- umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolu svých osobních věcí,
- podrobit se preventivní periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem, včetně nezbytných odborných a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány ochrany veřejného zdraví,
- strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací, a podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexní zprávy,
- oznámit neprodleně zaměstnanci Vězeňské služby své onemocnění nebo zranění,

- oznámit neprodleně zaměstnanci Vězeňské služby okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení jeho bezpečnosti, bezpečnosti jiného chovance, jiné osoby nebo ústavu,
- podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k zabránění zneužívání návykových látek v ústavu,
- dodržovat zásady hygieny,
- oznámit neprodleně ústavu skutečnost, že je poživitelem důchodu, výsluhového příspěvku, příspěvku za službu nebo má příjem podléhající dani z příjmu,
- odevzdat do úschovy ústavu věci, jejichž držení je v rozporu s účelem výkonu zabezpečovací detence,
- uhradit náklady zdravotní péče provedené na jeho žádost v zájmu zachování nebo zlepšení jeho zdravotního stavu nad rámec péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění nebo ze státního rozpočtu nad rámec mezinárodních dohod, kterými je Česká republika vázána.

Chovanec nesmí:

- vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, nebo které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek anebo poškodit zdraví,
- užívat léčiva bez indikace nebo souhlasu lékaře ústavu,
- přechovávat a rozšiřovat tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka, násilí a hrubost, jakož i tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva, nebo jiných nebezpečných látek nebo předmětů,
- hrát hry o peníze, věci, služby nebo o jiné úkony,
- tetovat sebe nebo jinou osobu anebo nechat se tetovat,
- úmyslně se poškozovat na zdraví,
- bez souhlasu ředitele ústavu prodávat, směňovat a darovat věci, které má v držení v ústavu,
- kouřit mimo vymezené prostory.

Vůči chovanci, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti a k jehož nápravě nestačí výzva nebo napomenutí, může Vězeňská služba přiměřeně (s přihlédnutím k jeho osobě a jeho rozumovým schopnostem) použít zákonné donucovací prostředky (Zákon č. 129/2008 Sb. – volná úprava).

Zabezpečovací detence představuje zcela novou instituci trestní politiky v České republice. Její podstatou je izolace velmi nebezpečných pachatelů trestné činnosti, kteří pro svou duševní poruchu nemohou být za svou trestnou činnost odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody, nebo je jim po výkonu trestu nařízena ochranná ústavní léčba, která se však v

tradičních psychiatrických léčebnách mívají účinkem. Velmi agresivní jedinci (a často též sexuální devianti v jedné osobě) svévolně neplnili léčebné a terapeutické programy, fyzicky napadali personál léčeben a nezřídka z nich také utíkali.

Výkon zabezpečovací detence není na rozdíl od výkonu trestu odnětí svobody časově dopředu omezen. Každým rokem je však povinností místně příslušného soudu u každého chovance přezkoumávat důvodnost jeho dalšího pobytu v ústavu pro výkon zabezpečovací detence.